

Erkeklerin Aile Planlaması Konusundaki Davranışlarını Etkileyen Faktörler

THE FACTORS AFFECTING THE PRACTICES OF MAN IN FAMILY PLANNING

Osman GÜNAY
H. Basri ÜSTÜNBAŞ

E. Ü, Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ve Çocuk Sağlığı
ve Hastalıkları Anabilim Dalı, KAYSERİ

Geliş Tarihi :4 Haziran 1985

ÖZET .

Kayseri Hine bağıt Hacılar ve Hisarcık sağlık ocaktan bölgelerinde, eşleri doğurgan çağda olan 201 erkek üzerinde gebelikten korunmayı etkileyen faktörler araştırıldı.

Erkeklerin eğitim düzeyi, yaşayan çocuk sayısı ve evlilik süresinin gebelikten korunmayı etkilediği tesbit edildi. Erkeklerin mesleği ile gebelikten korunma arasında önemli bir ilişki bulunamadı. ;

Anahtar Kelimeler: Aile Planlaması, Eğitim Düzeyi, Meslek, Yaşayan Çocuk Sayısı, Evlilik Süresi.

T Klin Tıp Bil Araş Dergisi C.4, s. 1-2, 1986, 131-136

SUMMARY

The factors affecting contraception were investigated in 201 men, whose wives were in fertile age group, in Hacilar and Hisarcik health center districts of Kayseri province.

It was found that educational level, the number of living children and duration of marriage the men affect using contraceptive methods. No relationship was uncovered between the jobs of the men and the use of contraceptive methods.

Key Word*: Family Planning, Educational Level, The Job The Number of Living Children, Marriage Period

T J Research Med Sci V. 4, N. 1-2, 1986, 131-136

Nüfus artışı ve doğurganlığın kontrol altına alınması günümüzde bilim adamlarını ve yöneticileri en çok ilgilendiren konulardan biri haline gelmiştir.

Malthus'un hızlı nüfus artışı konusunda ileri sürdüğü fikirler bugün kısmen geçerliliğini yitirmiş olmasına rağmen (1), nüfusun kontrolsüz artmasının toplum kalkınmasını olumsuz yönde etkilediği de bilinen bir gerçektir (6, 7).

Aşırı doğurganlığın neden olduğu hızlı nüfus artışına bağlı sorunlar bir tarfa bırakılsa bile, çok genç ve yaşla annelerin yaptıkları doğumlarda, çok sık ve çok sayıda yapılan doğumların doğrudan doğruya çeşitli sağlık sakıncaları oluşturduğu, ana ve çocuk sağlığı başta olmak üzere, genel olarak toplum sağlığını olumsuz yönde etkilediği çeşitli araştırmalarla gösterilmiştir (2, 3, 5, 6, 13,15, 17). Toplam gebelik sayısının çok olması ve gebelikler arasındaki sürenin kısa olması, ölü doğumlar, bebek ölümlerini, çocukların zeka düzeyini, beslenme bozukluklarını, çocuklarda ve annelerde çeşitli hastalıkların görülüş sıklığını arttırmaktadır (3, 6,13).

Diğer taraftan genç ve yaşlı kadınların yaptıkları doğumlarda da ana ve çocuk ölümleri daha sık olmaktadır (2). 20 yaşın altında ana ölüm oranının hızının 20-24 yaşındakilerin 2 misli olduğu ve 16 yaşın altındaki annelerden doğan bebeklerin, 20 yaşın üstündeki annelerden doğan bebeklere göre 2 kat fazla öldüğü bildirilmektedir (2). Bütün bunlar göstermektedir ki, iyi planlanmamış bir gebelik, aile tarafından istenmese bile çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.

Gebeliğin istenmediği durumlarda sorunlar daha da ağırlaşmakta, bu durumda yukarıda sayılanlara ilâveten, sıklıkla başvuru düşükler nedeniyle ana ölümleri, sakatlanmalar ve ruhsal rahatsızlıklar ortaya çıkabilmektedir (14).

Buraya kadar söylediklerimiz ve benzeri nedenlerle topluma sürekli ve etkili aile planlaması hizmeti verilmelidir. Ancak toplumun aile planlaması hizmetlerinden yararlanmasını çeşitli faktörlerin etkisi altındadır. Annenin eğitimi, sosyal durumu ve ekonomik gücü arttıkça kendi doğurganlığını kontrol etmede daha başarılı olmaktadır (5). Geleneksel toplumlarda ise

kadınlar doğurganlıkları ölçüsünde kabul görmekte, çocuk sahibi olmayanlar veya erkek çocuk doğurmayanlar hor görülmektedir. Bu toplumlarda aile planlaması hakkında karar vermede erkeğin gücü kadınınkinden fazladır (18). Yani sık ve fazla sayıdaki gebeliklerden kadınlar daha çok zarar gördüğü halde, bu gebeliklerin önlenmesi konusunda erkeklerin kararı önemli olmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada erkeklerin aile planlaması konusundaki davranışlarını etkileyen faktörlerin tesbit edilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOD

Araştırma Kayseri ili Merkez ilçesine bağlı Hacılar ve Hisarcık sağlık ocakları bölgelerinde yapılmıştır.

Evli ve eşleri doğurgan çağda bulunan 250 erkek, sağlık ocaklarındaki kişisel sağlık fişlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve bunlardan 201'i ile görüşülebilmektedir. Bu erkeklere aile planlaması hakkındaki bilgi tutum ve davranışları ile bu davranışlarını etkileyebilecek çeşitli faktörleri içeren bir anket formu uygulanmıştır. Araştırma grubundaki erkeklerin konu ile ilgili bilgi tutum ve davranışları daha önce değerlendirilerek yayınlanmıştır (16). Bu makalede ise aynı kişilerin bu davranışlarını etkileyen faktörler değerlendirilmiştir.

Anketteki sorular sadece erkeklere yöneltilmiş, erkeklerin eşleri ile ilgili bilgiler de erkeklerden alınmıştır.

Uygulanan gebeliği önleyici yöntemlerden, rahim içi araçlar, oral kontraseptifler, kondom ve cerrahi yöntemler modern yöntemler olarak, geri çekme ve lavaj ise geleneksel yöntemler olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Halen kendisi veya eşi herhangi bir gebeliği önleyici yöntem kullanan erkeklere, kullandıkları bu yöntemi kimin önerdiği sorulmuş ve Tablo - IV'de gösterilen cevaplar alınmıştır.

Araştırma Grubundaki erkeklerden 20'si (Tüm araştırma grubunun yaklaşık % 10'u) ilerde de kesinlikle gebeliği önleyici yöntem kullanmayacağını ifade etmiştir. Bu erkeklerin 14'ü gebelikten korunmanın günah olduğunu, 5'i mevcut yöntemlerin zararlı olduğunu, 1'i ise ülke nüfusunun artması gerektiğini ileri sürmüştür.

TARTIŞMA

Araştırma grubundaki erkeklerin ve eşlerin şimdiki yaşları, ilk evlenme yaşları ve evlilik süreleri Tablo - I'de gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi kadınların ilk evlenme yaşı 18.2 yaş olarak bulunmuştur. 1978 yılında yapılan Türkiye Doğurganlık

Araştırması'na göre Türkiye'de kadınların evlenme yaşı ortalama 17.7'dir (9, 12). Araştırma grubundaki erkeklerin eşlerinin yaş ortalaması 28.8'dir. Buna karşılık Tablo - H'de görüldüğü gibi ortalama çocuk sayısı 2.8, erkeklerin istediği ortalama çocuk sayısı ise 2.5'dur. Yani bölgedeki erkekler yaklaşık 10 yıllık evlilikten sonra istediklerinden daha fazla çocuğa sahip olmaktadır. Aynı bölgede daha önce kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmada da istenen çocuk sayısı 2.5 olarak bulunmuştur (8). 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırması'nda ise kadınların ortalama 3.3 çocuk istedikleri tesbit edilmiştir (10). Buna göre araştırma bölgemizde istenen çocuk sayısı Türkiye ortalamasına göre oldukça düşüktür.

Araştırma grubundaki erkeklerin gebeliği önleyici yöntem kullanma durumuna göre dağılımı Tablo - DT'de gösterilmiştir. Araştırma grubundaki erkeklerin % 47.3'ü herhangi bir gebeliği önleyici yöntem uygulamakta, % 33.8'i ise modern yöntemlerle korunmaktadır. 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırmasında bu oranlar sırasıyla % 50.3 ve % 17.7 olarak bulunmuştur (11). Aynı bölgede kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmada ise yine bu oranlar sırasıyla % 52.6 ve % 25 olarak bulunmuştur (8). Bu verilere göre Hacılar ve Hisarcık sağlık ocakları bölgelerinde modern yöntemler ülkemiz geneline göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Araştırmamızda total kullanıcı oranının Türkiye genelinden düşük olması ise, muhtemelen, geri çekme ve lavaj gibi sık kullanılan bazı geleneksel yöntemlerin gizlenmiş olmasına bağlıdır. Çünkü aynı bölgede kadınlar üzerinde yapılan araştırmada bu geleneksel yöntemlerin kullanıma oranı % 27.6 iken, erkekler üzerinde yapılan bu araştırma % 13.4 olarak bulunmuştur.

Araştırma grubunda uygulanan gebeliği önleyici yöntemlerin % 57.8'i komşu veya arkadaş tarafından, % 38.9'u doktor tarafından önerilmiştir. Ebeler tarafından önerilenlerin oranı ise sadece % 2.1 olarak bulunmuştur. Bu veriler ebelerin aile planlaması konusunda yeterince etkili olmadıklarını göstermektedir. Çünkü araştırmanın yapıldığı bölgelerde uzun süreden beri ebeler çalışmaktadır. Ebeler bu alanda daha fazla etkinlik kazandırmak gerekir.

Erkeklerin eğitim düzeyinin gebeliği önleyici yöntem kullanmaya etkisi araştırılmış, okur yazar olmayanlarla, okur yazar olanlar arasında önemli bir fark bulunmuştur. Ancak diplomasız okur yazarlarla diplomalılar arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Buradaki diplomalı okur yazarların büyük bir çoğunluğu ilköğretim mezunudur.

Araştırma grubundaki erkeklerin meslekleri ile gebeliği önleyici yöntem kullanma arasında önemli bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo - VH'de evlilik süresi ile gebelikten korunma arasındaki ilişki gösterilmiştir. Tabloda görü-

Tablo - 1

Araştırma Kapsamına Alınan Erkeklerin ve Eşlerinin Ortalama Yaş,
İlk Evlenme Yaşı ve Evlilik Süreleri

PARAMETRELER	n	$\bar{x} + S_x$	'D
Erkeklerin Yaşı	201	31.8 + 0.5	7.1
Eşlerinin Yaşı	201	28.8 + 0.4	6.0
Erkeklerin İlk Evlenme Yaşı	201	21.2 + 0.2	3.0
Eşlerinin İlk Evlenme Yaşı	201	18.2 + 0.2	3.1
Evlilik Süresi (Yıl)	201	10.6 + 0.5	7.3

Tablo - II

Araştırma Kapsamına Alınan Erkeklerin Ortalama
Yaşayan Ve İstedikleri Çocuk Sayıları

PARAMETRELER	n	$\bar{x} + S_x$	'D
Yaşayan Çocuk Sayısı	201	2.8 + 0.2	2.1
İstenen Çocuk Sayısı	201	2.5 + 0.1	0.8

t = 2.16 P < 0.05

Tablo - III

Araştırma Kapsamına Alınan Erkeklerin Gebeliği
Önleyici Yöntem Kullanma Durumuna Göre Dağılımı

GEBELİĞİ ÖNLEYİCİ YÖNTEM KULLANMA	SAYI	%
MODERN YÖNTEMLER	68	33.8
Oral Kontraseptif	(37)	(18.4)
Rahim İçi Aracı	(21)	(10.4)
Kondum	(6)	(3.0)
Ameliyat	(4)	(2.0)
GELENEKSEL YÖNTEMLER	27	13.4
Geri Çekme	(22)	(10.9)
Lavaj	(5)	(2.5)
YÖNTEM KULLANANLARIN TOPLAMI	95	47.4
YÖNTEM KULLANMAYANLAR	106	52.7
TOPLAM	201	100.0

Tablo - IV**Araştırma Grubundaki Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanan Erkeklerin Bu Yöntemi önerene Göre Dağılımı**

YÖNTEMİ ÖNEREN	SAYI	%
Doktor	37	38.9
Ebe	2	2.1
Komşu Veya Arkadaş	53	57.8
Bilmiyor	3	3.2
TOPLAM	95	100.0

düğü gibi gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı 0-4 yıllık evlilerde en düşük, 10-14 yıllık evlilerde ise en yüksektir. Daha önce belirtildiği gibi bölgedeki çiftler yaklaşık 10 yıllık evlilikten sonra istedikleri sayıda çocuğa sahip olmaktadır. Bu dönemden sonra gebelikten korunma oranının artması doğaldır. Bertan ve arkadaşları (4) gebelikten korunma oranının 30-39 yaş grubunda en yüksek olduğunu tesbit etmişlerdir. 10-14 yıllık evliler de genellikle bu yaş grubuna girmektedir.

Evlilik süresine paralel olarak, yaşayan çocuk sayısı ile gebeliği önleyici yöntem kullanma arasında önemli bir ilişki bulunmuştur. Gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı hiç çocuğu olmayanlarda % 0, 1 çocuğu olanlarda % 19.2'dir. Bu oran 2 ve daha fazla çocuğu olanlarda ise % 60'ın üzerindedir.

Tablo - V**Araştırma Grubundaki Erkeklerin Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanma ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımı**

ERKEKLERİN EĞİTİM DÜZEYİ	GEBELİĞİ ÖNLEYİCİ YÖNTEM KULLANMA						TOPLAM	
	MODERN YÖNTEMLER		GELENEKSEL YÖNTEMLER		YÖNTEM KULLANMAYAN		SAYI	%
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%
Okur Yazar Değil	0	0.0	2	14.3	12	85.7	14	100.0
Okur Yazar	1	44.0	4	16.0	10	40.0	25	100.0
İlkokul ve Üzeri	57	35.2	21	13.0	84	51.8	162	100.0
TOPLAM	68	33.8	27	13.4	106	52.7	201	100.0

$$\chi^2 = 10.141 \quad P < 0.05$$

Tablo - VI**Araştırma Grubundaki Erkeklerin, Mesleklerine Ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanma Durumuna Göre Dağılımı**

MESLEKLER	GEBELİĞİ ÖNLEYİCİ YÖNTEM KULLANMA						TOPLAM	
	MODERN YÖNTEMLER		GELENEKSEL YÖNTEMLER		YÖNTEM KULLANMAYAN		SAYI	%
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%
İşçi	13	30.2	4	9.3	26	60.5	43	100.0
Memur	14	37.8	6	16.2	17	45.9	37	100.0
Esnaf	22	37.3	6	10.2	31	52.5	59	100.0
Diğer	19	30.7	11	17.7	32	51.6	62	100.0
TOPLAM	68	33.8	27	13.4	106	52.7	201	100.0

$$\chi^2 = 6.359 \quad P > 0.05$$

Tablo - VII

Araştırma Grubundaki Erkeklerin Evlilik Süresine Ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanma Durumuna Göre Dağılımı

EVLİLİK SÜRESİ (VİL)	GEBELİĞİ ÖNLEYİCİ YÖNTEM KULLANMA							
	MODERN YÖNTEMLER		GELENEKSEL YÖNTEMLER		YÖNTEM KULLANMAYAN		TOPLAM	
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%
0-4	10	19.2	4	7.7	38	73.1	52	100.0
5-9	21	39.6	10	18.9	22	41.5	53	100.0
10-14	16	45.7	5	14.3	14	40.0	35	100.0
15 ve Üzeri	21	34.4	8	13.1	32	52.5	61	100.0
TOPLAM	68	33.8	27	13.4	106	52.7	201	100.0
		x' = 14.616		P < 0.05				

Tablo - VIII

Araştırma Grubundaki Erkeklerin Yaşayan Çocuk Sayısına Ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanma Durumuna Göre Dağılımı

YAŞAYAN ÇOCUK SAYISI	GEBELİĞİ ÖNLEYİCİ YÖNTEM KULLANMA							
	MODERN YÖNTEMLER		GELENEKSEL YÖNTEMLER		YÖNTEM KULLANMAYAN		TOPLAM	
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%
0	0	0.0	0	0.0	28	100.0	28	100.0
1	4	15.4	1	3.8	21	80.8	26	100.0
2	18	46.2	8	20.5	13	33.3	39	100.0
3	19	42.2	10	22.2	16	35.6	45	100.0
4 ve Üzeri	27	42.9	8	12.7	28	44.4	63	100.0
TOPLAM	68	33.8	27	13.4	106	52.7	201	100.0
		x' = 46.515		P < 0.01				

Araştırma grubundaki erkeklerin % 65.7'si başka çocuk istememektedir. Başka çocuk istemeyenlerin % 59.1'i, başka çocuk isteyenlerin ise % 24.6'sı gebelikten korunmaktadır. Bu oranlar 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırmasında sırayla % 62 ve % 33 olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak Hacılar ve Hisarcı sağlık ocakları bölgelerinde halkın aile planlaması konusunda eğitime

ve hizmete ihtiyacı vardır. Toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi aile planlaması hizmetlerinin başarısını arttıracaktır. Bunun yanında aile planlaması alanında ebelerle etkinlik kazandırmak için gerekli eğitim ve destek sağlanmalıdır.

Aile planlamasının sadece toplam çocuk sayısını sınırlandırmak için değil, aynı zamanda gebelikler arasındaki süreyi uzatmak için de gerekli olduğu toplu-

Tablo - IX

Araştırma Grubundaki Erkeklerin Başka Çocuk İsteme Ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanma Durumuna Göre Dağılımı

BAŞKA ÇOCUK İSTEME DURUMU	GEBELİĞİ ÖNLEYİCİ YÖNTEM KULLANMA				YÖNTEM KULLANMAYAN		TOPLAM	
	MODERN YÖNTEMLER		GELENEKSEL YÖNTEMLER		YÖNTEM KULLANMAYAN		TOPLAM	
	SAYI		SAYI		SAYI		SAYI	
İstiyor	12	17.4	5	7.2	52	73.4	69	100.0
İstemiyor	56	42.4	22	16.7	54	40.9	132	100.0
TOPLAM	68	33.8	27	13.4	106	52.7	201	100.0

ma yeterince anlatılmamıştır.

Araştırmada, yeni evli çiftlerden hiçbirinin gebelikten korunmadığı anlaşılmıştır. Ancak ülkemizde küçük yaşta evlenenlerin oldukça fazla olduğu ve 20 yaşın altındaki gebeliklerin riskli olduğu bilindiğine göre, erken yaşta evlenenlerin bu yaşa kadar gebelik-

ter korunmaları sağlanmalıdır.

Diğer taraftan 35 yaşın üzerinde veya 4'den fazla doğum yapmış olan kadınların yeniden gebe kalmaları riskli olacağına göre bunların cerrahi yöntemler gibi kesin etkili yöntemlerle korunmaları gerektiği vurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Akdur R: Çeşitli Yönleriyle Doğum Kontrolü, Toplum ve Hekim, 57-61, Haziran 1980.
2. Barvazian AP: Family planning: A preventive health measure, World Health, 4-7, June 1984.
3. Baykal Y: Toplum sağlığında aile planlamasının önemi, Sağlık Dergisi, 54 (7-9): 5-20, 1980.
4. Bertan M, A Egemen, A Tuncer: Aile Kliniği Çalışmaları, H.Ü. Tıp Fakültesi, 1973-1974.
5. Brögger S: Health, population and development, World Health, 18-20, 1984.
6. Fişek NH: Halk Sağlığına Giriş. Ankara, Çağ Matbaası, s: 81-90, 1983.
7. Fişek NH: Dünyada Nüfus Sorunu, (Mimograf, H.Ü. Tıp Fakültesi).
8. Günay O, M Aykut, O Ceyhan: Hacılar, Hisarcık ve Erçiyas Sağlık Ocakları bölgelerinde düşük sorunu, E.O. Tıp Fak. Der. 6 (3): 449-457, 1984.
9. H. O. Nüfus Enstitüsü: Türkiye Doğurganlık Araştırması, 1978. (Araştırma Bulgularının özeti), (Mimograf, Ankara, 1980).
10. H. Ü. Nüfus Etüdleri Enstitüsü: Turkish Fertility Survey (1978): First Report, Vol I, TTK Basımevi, Ankara.
11. H. Ü. Nüfus Etüdleri Enstitüsü: Türkiye Doğurganlık Araştırması (1978): İlk Rapor, Cilt II, TTK Basımevi, Ankara.
12. Kavadarlı S: 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırması'nda Evlenme ve Doğurganlık, 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırması Konferansı, İstanbul, Kasım 1980.
13. S.S.Y.B. Hıfzıssıhha Okulu: Ana Sağlığı ve Aile Planlaması El Kitabı, 2. bs., Ankara, s: 119-132, 1982.
14. Tezcan S, CE Carpenter- Yaman, NH Fişek: Türkiye'de Çocuk Düşürme, H. Ü. Toplum Hekimliği Enstitüsü, Yayın No: 13, Ankara, 1980.
15. UNICEF: The State of the World's Children 1985, Oxfordshire, pp: 22-23, 1985.
16. Üstünbaş HB ve Diğerleri: Hacılar ve Hisarcık Sağlık Ocakları bölgelerinde erkeklerin aile planlaması hakkındaki bilgi tutum ve davranışları, K.U.G.N. Tıp Fak. Mec, 4 (14): 335-345, 1982.
17. WHO Expert Committee: Technical Report Series, No. 569, Geneva, 1975.
18. Wylie E: Women in the picture, World Health, 141-15, June 1984.